

Asia: VN/34692/2024

## **Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta**

### **Lausunnonantajan lausunto**

#### **Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:**

Kuntaliitto pitää myönteisenä elementtejä, joilla lisätään sosiaaliturvan selkeyttämistä ja kannustavuutta.

#### **Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:**

Perusosan alentamisen prosessiin suunniteltu tiukentaminen selkeyttää prosessia niin asiakkaan kuin viranomaisenkin näkökulmasta. On kuitenkin tärkeä pitää kiinni siitä esitykseen kirjatusta periaatteesta, että alentaminen voidaan tehdä vain, mikäli se ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttävän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutoinkaan kohtuuttomana.

#### **Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:**

Asiakastiedon on liikuttava eri viranomaistahojen kesken sähköisesti ja turvallisesti. Tietosuoja ei saa estää eri viranomaistahoja saamasta tarpeellista käsitystä henkilön tilanteesta, eikä tilastojen keräämistä toiminnan kehittämiseksi. On myös kuntien näkökulmasta kannatettavaa, että tiedon liikkumiseen liittyviin kehittämistoimiin panostetaan.

Perustoimeentulotuen kustannukset on lähetettävä Kelasta kunnille läpinäkyvässä muodossa kuukausittaisena tiedonantona. On erityisen hyödyllistä, että hyvinvointialueen alueellisen toimentulotukiasioiden neuvottelukuntia laajennetaan kuntien tai alueen TE-palvelut järjestävän kunnan edustajalla tiedonkulun varmistamiseksi. Erityisesti TE-palveluiden näkökulmasta tiedon liikkumisen turvaaminen on kaikkien etu. Kunnilla ja työllisyysalueilla tulisi olla oikeus nuorten toimeentulotuen saajien henkilötietoihin välittömästi, jotta kunnalle tulee mahdollisuus tarjota palveluita ja vaikuttaa kunnalle lankeaviin kustannuksiin. Tähän päätyi myös Valtiontalouden tarkastusvirasto ”Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret – tunnistaminen, tavoittaminen ja kuntouttaminen” -tarkastuskertomuksessaan (1/2025), jossa korostetaan sosiaali- ja terveysministeriön ja sote-palveluiden keskeistä roolia näiden nuorten ongelmien ratkaisemisessa.

Nykyjärjestelmässä Kelan tulee ilmoittaa sosiaalihuoltoon alle 25-vuotiaasta perustoimeentulotuen saajasta vasta sitten, kun tämä on saanut 4 kuukautta yhtäjaksoisesti perustoimeentulotukea. Tällaiset viiveet tulisi lainsäädännössä pois-taa ja velvoittaa Kela välittämään tiedot nuorista toimeentulotukiasiakkaistaan välittömästi hyvinvointialueille ja ne puolestaan kartoittamaan nuoren toimeentulotukiasiakkaan sote-palvelutarve välittömästi tiedon saatuaan. Kunnallisissa työllisyyspalveluissa kyetään hoitamaan lähinnä työn tai koulutuksen puutteesta johtuvia ongelmia. Kelan maksamalle toimeentulotuelle päätyvistä asukkaistaan, jotka eivät ole työttöminä työnhakijoina, kunta ei saa tietoa lainkaan, jolloin ei ole mahdollisuutta myöskään tarjota palveluita.

### **Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:**

Sote-uudistuksen myötä sosiaalihuollon tehtävät siirtyivät vuoden 2023 alussa kokonaisuudessaan kunnista hyvinvointialueille, mutta kunnille jäi 50 prosentin rahoitusvastuu perustoimeentulotuen menoista. Vuositasolla kuntien perustoimeentulotuen rahoitusvastuu on 350–400 miljoonaa euroa. Tämä rahoitusosuus vähennetään kuntien valtionosuudesta. Kuntaliitto on toistuvasti esittänyt, että kuntien rahoitusvastuu perustoimeentulotuen kustannuksista tulee poistaa, sillä kunnilla on ollut vuodesta 2017 alkaen hyvin vähän keinoja vaikuttaa toimeentulotuen myöntämiseen. Rahoitusperusta on irrallinen käytännön työstä.

Nyt kuntien rahoitusvastuuta 18-24 –vuotiaiden osalta perustoimeentulotukikustannuksista ollaan kasvattamassa täyteen 100 prosenttiin. Tavoitteena on kan-nustaa kuntia nuorten työllistämiseen mahdollisimman nopeasti. Kuntaliitto vastustaa esitystä, sillä kunnilla on jo nykyisessä järjestelmässä täydet taloudelliset kannustimet ohjata nuoria työelämään tai opiskelujen piiriin. Kuntien rahoitus-vastuun laajennus lisäisi kuntien menoja arviolta 94 miljoonalla eurolla, mutta toimeentulotukimenojen lisäys korvattaisiin kunnille peruspalveluiden valtionosuuden kautta valtionosuuden pysyvänä lisäyksenä.

Toimeentulotuki-uudistus nojaa vahvasti siihen, että perustoimeentulotukiesityksen kiristyvät velvoitteet tuottavat pidemmällä aikavälillä taloudellisia säästöjä. Aitoa lisäarvoa rahoitusvastuiden siirto julkisen sektorin sisällä ei kuitenkaan toisi. Kuntien rahoitusvastuun lisääminen on myös vastoin hallitusohjelman kirjausta: ”Hallitus käy läpi kuntien ja hyvinvointialueiden tehtävät siten, että kuntien ei enää tarvitse rahoittaa sellaisia lakisääteisiä tehtäviä, jotka kuuluvat hyvinvointialueiden vastuulle.”

16-29-vuotiaista nuorista perustoimeentulotukea sai 12 prosenttia kyseisestä ikäryhmästä. Valtaosa nuorista sai toimeentulotukea vain lyhyen aikaa. Pitkitty-nyttä toimeentulotuen tarvetta liittyi pitkäaikaistyöttömyyteen, sairastamiseen ja vanhemmuuteen. Valtiontalouden tarkastusvirasto onkin suosittanut tarkastuskertomuksessaan, että toimeentulotukea saavien nuorten ohjautumista erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin tulisi parantaa. Sote-palveluiden toimivuus ja saatavuus ovat nykyisin hyvinvointialueiden vastuulla. Lakiesityksen ongelmallisuus tulee esiin siinä, että kunnat kantavat täyden taloudellisen vastuun siinäkin tapauksessa, että nuori on autettavissa vain hyvinvointialueen vastuulla olevilla sosiaali- tai terveyspalveluilla. Hyvinvointialueisiin ei kuitenkaan kohdisteta laissa minkäänlaisia lisävelvoitteita palveluiden tai kustannusvastuiden osalta.

Kuntien osalta uudistuksen taloudelliset vaikutukset voidaan kuvata tiivistetysti seuraavasti: Perustoimeentulotuen kustannukset pienenisivät noin 188 miljoo-nalla eurolla, josta puolet, noin 94 miljoonaa euroa, pienentää kuntien menoja. Työmarkkinatuen kulujen kasvu olisi 142 miljoonaa euroa, josta kolmannes, noin 47 miljoonaa euroa, lisäisi kuntien menoja. Kuntien rahoitusosuuden kasvattaminen nuorten toimeentulotuen osalta lisäisi kuntien menoja noin 94 miljoonaa euroa, mutta valtionosuuksia korotettaisiin pysyvästi vastaavalla summalla. Kuntien verotulot kasvaisivat noin 10 miljoonaa euroa. Kuntien osalta vaikutusten arviointia voidaan pitää oikean suuntaisena. Valtionosuuksien korottamiselle vaihtoehtoinen tapa kompensoida kunnille aiheutuva toimeentulotukimenojen kasvu, olisi alentaa kuntien rahoitusosuutta muusta toimeentulotuesta 50:stä 40:ään prosenttiin.

Kunnat kantavat raskasta rahoitusvastuuta työttömistä alle 25-vuotiaista nuorista myös TE-uudistuksen myötä. Kunnilla on jo tällä hetkellä vahvat taloudelliset kannustimet niiden nuorten osalta, jotka ovat työttöminä työnhakijoina.

### **Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:**

Asumismenoja koskevan toimeentulotukilain 7 a §:n 1 momentin mukaan muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruisina otetaan huomioon seuraavat asumismenot: 1) vuokra-asunnon vuokra ja omistusasunnon hoitovastike, ylimääräinen vastike, tontin vuokravastike ja pääoma tai rahoitusvastikkeen se osuus, jolla katetaan yhtiölainaosuuden korkomenoja, sekä omistusasunnon tai asumisoi-keuden hankkimiseksi otettujen henkilökohtaisten lainojen kuukausittaiset korot, sekä kaikkien asumismuotojen osalta saunamaksu; 2) muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon välttämättömät hoitomenot; 3) lämmityskustannukset; 4) taloussähköstä aiheutuvat menot; 5) kotivakuutusmaksu; 6) erikseen maksettavat vesimaksut; 7) välttämättömät asuntoon muuttoon liittyvät menot sekä liikkumisesteisen henkilön autopaikkamaksu.

Tarpeellisen suuruisten asumismenojen määrästä säädetään valtioneuvoston asetuksella, jota tarkistetaan vähintään vuosittain toimeentulotuen saajien ja yleisen asumistuen saajien keskimääräisten asumismenojen muutosta vastaavasti. Asumismenot perustuvat toimeentulotuen saajien ja yleisestä asumistuesta annetun lain (938/2014) mukaisen yleisen asumistuen saajien keskimääräisiin asumismenoihin, ja ne vahvistetaan asunnon sijaintipaikkakunnan ja perheeseen perusteella. Lisäksi säädetään erityisistä perusteista, joiden realisoituessa hakijalle voidaan huomioida asumismenoja täysimääräisesti kyseisen perusteen voi-massaolon ajan. Tällainen peruste voi olla esimerkiksi lapsen etu tai hakijan heikko terveydentila.

Jos toimeentulotuen hakijan asumiseen liittyvät menot ylittävät asetuksessa säädetyn asumisnormin eikä hakijalla ole laissa mainittua erityistä perustetta kalliimmassa asunnossa asumiseen, Kansaneläkelaitoksen on ohjattava hakijaa hankkimaan edullisempi asunto. Lisäksi Kansaneläkelaitoksen tulee tarvittaessa ohjata hakijaa olemaan yhteydessä kuntaan asuntoasian selvittämistä varten. Hakijalle on annettava kolmen kuukauden määräaika edullisemman asunnon hankkimista varten. Kansaneläkelaitoksen tulee ottaa tuensaajan asumismenot huo-mioon täysimääräisinä tämän määräajan. Määräaikaa on pidennettävä, jos hakijalla on vakava ohimenevä

kriisitilanne tai erityisiä vaikeuksia löytää edullisempi asunto aktiivisesta asunnonhausta huolimatta tai muu perusteltu syy. Määräajan jälkeen hakijan asumismenoina hyväksytään asetuksessa säädetyn asumisnormin määrä. Ongelmallisena voidaan pitää, että toimeentulotuen saajan mahdollisuudet vaikuttaa omiin asumismenoihinsa ovat aina jossain määrin rajalliset.

Nyt ehdotettu muutos siihen, että tilanteissa, joissa toimeentulotuen hakijan asunnon vuokravakuus on maksettu perustoimeentulotuesta, toimeentulotuen osuus asunnon vuokrasta maksettaisiin suoraan vuokranantajalle on kannatettava.

#### **Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:**

On myönteistä, että vaikutusten arviointia on tehty, mutta huomautamme samalla, että kokonaisuuden monimutkaisuuden ja sosiaaliturvaan tehtävien erilaisten yhtäaikaisten muutosten ja leikkausten vuoksi kokonaisvaikutuksia on erittäin haasteellista arvioida aukottomasti. Koska kyseessä on viimesijaiseen tukimuotoon kohdistuvat säästötoimet, jotka kohdistuvat myös mm. lapsiperheisiin, voivat vaikutukset olla hyvin pitkäkestoisesti hyvinvointia heikentäviä.

Kiinnitämme huomiota myös siihen, että uudistuksen vaikutukset kotoutuja- ja maahanmuuttaja-asiakkaisiin sekä kuntien kotoutumista edistäviin palveluihin on arvioitava huolellisesti. Maahanmuuttajiin on samaan aikaan kohdistunut myös muita lainsäädännöllisiä muutoksia, jotka ovat lisänneet epävarmuutta Suomeen asettautumisessa ja tulevaisuuden suunnittelussa. Näiden asiakkaiden joukossa voi olla erityisiä haasteita hahmottaa sosiaaliturvajärjestelmää, tai haasteita asioida palveluissa johtuen riittämättömästä kieli- tai digitaidoista. Neuvonnan ja ohjauksen saavutettavuus ovat keskeisiä, jotta kaikkia asiakkaita voidaan ohjata ensisijaisen etuuden hakemisessa.

Laajentunut velvoite ilmoittautua työnhakijaksi ja osallistua palveluihin lisäisi työllisyys- ja kotoutumispalveluiden asiakasmäärää. Esityksessä on tunnistettu, että uudistus nostaisi todennäköisesti erityisesti maahanmuuttajanaisten ilmoittautumista työttömäksi työnhakijaksi. On huomioitava, että monella uudella työnhakijaksi ilmoittautuvalla maahanmuuttaja-asiakkaila voi olla erityisiä ja monialaisia palvelutarpeita. Tämä nostaisi palveluihin kohdistuvaa painetta.

#### **Muu lausuntopalaute:**

On aiheellista kiinnittää huomiota siihen, että viimesijaiseen turvaan kohdistuvien sanktioiden myönteisistä vaikutuksista ei ole aukotonta näyttöä. On lopulta epävarmaa miten paljon sanktiot lisäävät työllisten määrää tai kannustavat ottamaan työtä vastaan. Esityksen tavoitteena on varmistaa kuntien panostukset myös vaikeimmissa tilanteissa olevien nuorten työllistämiseen mahdollisimman nopeasti, jotta tukikuukaudet toimeentulotuen osalta jäisivät mahdollisimman lyhyiksi. Reaalitilanteessa työllistäminen on monimutkainen prosessi, johon vaikuttavat monet tekijät, jotka kaikki eivät ole kunnan toimivallan ulottuvissa.

Nuorten hyvinvointi on heikentynyt huolestuttavasti. Erityinen huoli on niistä nuorista, jotka ovat toimeentulotuen saajia eivätkä ole työssä, opiskelemassa tai harjoittelussa. Heistä hyvinvointialueen

tulisi ottaa suurempaa vastuuta. Hyvinvointialueilla on siihen jo olemassa tarvittavat palvelut ja välineet (mm. päihde- ja mielenterveyspalvelut), mutta tällä hetkellä useimpiin palveluihin on kuukausien jonot. Niiden nuorten kohdalla, joilla on erityisiä haasteita mielenterveyden osalta kuntien tarjoamat palvelut eivät yksin riitä. Tarvitaan entistä vahvempaa ohjausta palvelutarpeen mukaisiin palveluihin ja palveluiden saatavuuden parantamista hyvinvointialueilla. Jos kuntien taloudellisia vastuita kasvatetaan, niin samalla olisi kiristettävä hyvinvointialueiden velvollisuutta järjestää nopeasti nuorten tarvitsemia palveluita. Kuntien pitäisi voida laskuttaa hyvinvointialueilta puolet nuoren toimeentulotuen kustannuksista siinä tapauksessa ja siltä ajalta, kun nuori ei saa tarpeelliseksi todettua palvelua hyvinvointialueelta.

Salenius Maria  
Suomen Kuntaliitto ry